БӘДИИ ӘДӘБИЈЈАТ ВӘ ЈЕНИ

МЕҺДИ СЕЈИДЗАДӘ

ПАРТИЈАМЫЗ көнч нәслин тәрбијәсинә бөјүк әһәмијјәт верир. Бизим кәләчәјимиз олан хошбәхт ушагларымызын һәртәрәфли инкишаф етмәси үчүн јаранан сајсыз мәктәбләр, китабханалар, театрлар, кинолар, гәзетләр, журналлар вә бир сыра башга мүәссисәләр партијамызын көнч нәслә аталыг гајғысыны көстәрир.

Бу күнкү пионер вә мәктәблиләримиз кәләчәк коммунизм гуручулуғунун фәал иштиракчысы олачаг, истеһсалатын һәр саһәсиндә әзм вә мәтанәтлә чалышачаглар.

Көнч нәслин тәрбијә олунуб јетишмәсиндә бәдии әдәбијјатын да ролу аз дејилдир.

Ушаглара вәтәнпәрвәрлик һисси ашыламаг, онлары бејнәлмиләлчилик руһунда тәрбијәләндирмәк, һәјат вә тәбиәт һадисәләри илә, елмин, техниканың наилијјәтләри илә јахындан таныш етмәк, әмәји севдирмәк, мәктәблиләр арасында достлуг-јолдашлыг мүнасибәтләри јаратмаг кими мәсәләләрдә бәдии әдәбијјатын бөјүк тә'сири вар.

Буна көрә дә партијамызын Мәркәзи Комитәси ССРИ Назирләр Совети илә бирликдә ушаг әдәбијјатыны јахшылашдырмаг һаггында 1969-чу илдә хүсуси гәрар чыхармышдыр.

Бу гәрардан сонра истәр иттифаг мигјасында, истәрсә республикамызда ушаг әдәбијјаты саһәсиндә бөјүк наилијјәтләр әлдә едилмишдир.

Әдиб вә шаирләримиз идеја-бәдии чәһәтдән јүксәк кејфијјәтли повестләр, һекајәләр, ше'рләр, поемалар јаратмышлар.

Ушаг әдәбијјаты саһәсинә бир сыра истe'дадлы көнч шаирләр, насирләр кәлмишдир.

Кичик јашлылар үчүн әсәр јазмаг чох шәрәфли вә чох чәтин ишдир. Ушаглар даһа һәссас олдугларындан узун заман охудуглары әсәрләрин тә'сири алтында галырлар. Буна көрә балача охучулара тәгдим едилән әсәрләр кәрәк идеја вә бәдии чәһәтдән јүксәк кејфијјәтли олсун.

Бу күнкү нәсил һәјатдакы бүтүн әһәмијјәтли мәсәләләри, һадисәләри билмәк, өјрәнмәк истәјир.

Бәдии әсәрләрдә ушаглары марагландыран ән чидди мәсәләләрдән сөһбәт ачмаг олар. Анчаг јаранан әсәрләр дилинин көзәллији, бәдиилији, һадисәләрин марағлы гурулмасы илә кәрәк балача охучуларын гәлбинә тә'сир едә билсин. Ушаглар хошладыгы әсәрләри әзбәрләјиб узун заман јадында сахлајыр. Өзләрини һекајә вә повестләрин мүсбәт гәһрәманларына бәнзәдирләр. Ушаглыгда биз дә белә олмушуг. Кичик јашларымызда өјрәндијимиз ше'рләр, һекајәләр инди дә јадымыздадыр. Сабирин «Кәл, кәл, а јаз күнләри», Рәшид Әфәндизадәнин «Ај һавада учан дурна» ше'рини әзбәр билмәјән тапылмаз. Абдулла Шаигин «Көч» һекајәсинин гәһрәманларыны ким унудар?!

Бизим бу күн јаратдығымыз әсәрләр дә ушагларын гәлбинә јатанда һафизәләриндә мөһкәм галыр. Әсәрләринин тә'сир гүввәсини шаир вә јазычыларымыз ушагларла мәктәбләрдә, китабханаларда көрүш заманы һисс едә билирләр.

Көнч охучулар бәјәндији ше'рләри әзбәр сөјләјир, хошладыглары һекајә вә повестләрин мәзмунуну әтрафлы данышa билирләр.

Балача охучулар тәләбкар вә сәмими олдугларына көрә әсәр һаггында өз фикирләрини ачыг-ајдын сөјләмәкдән дә чәкинмирләр.

Демәк, ушаглар үчүн јаранан әсәрләр сәнәткарлыг чәһәтдән ән јүксәк сәвијјәдә дурмалыдыр. Бу нөгтеји-нәзәрдән ушаг әдәбијјатымызын бир сыра гүсурлары вар: јазычы вә шаирләримиз сәнәткарлыға аз фикир верирләр. Бә'зән орта сәвијјәли әсәрләр јазырлар.

Мәктәблиләр үчүн елмин наилијјәтләринә аид повестләр, һекајәләр јазылмајыб. Азәрбајчан ушаг әдәбијјатында гәһрәман ушагларын долғун сурәти јаранмајыб. Ушаг театрлары үчүн мүасир мөвзуда сәһнә әсәрләри чох аздыр. Гејд етмәк лазымдыр ки, тәнгид дә ушаг әдәбијјатына лагејд мүнасибәт бәсләјир. Јаранан әсәрләр, чап олунан китаблар һаггында мәтбуат сәһифәләриндә тәнгиди мәгаләләр чап олунмајыр. Бүтүн бунлара көрәдир ки, иттифагымыз нөвбәти пленуму ушаг әдәбијјаты мәсәләсинә һәср етмишдир.

Севиндиричи һалдыр ки, пленумумузда јазычыларла, тәнгидчиләрлә бәрабәр, ушаг әдәбијјаты илә мөһкәм бағлы олан педагоглар, китабхана ишчиләри, рәссамлар да иштирак едирләр.

АЈАЗ ВӘФАЛЫ

ДҮНЈАЈА кәлән кими өзү гајғыја мөһтач олан һәр зәриф көрпә әслиндә евдә һәрарәти, аиләдә мәһәббәти артырмаг кими гејри-ади бир гүдрәтә малик олур. Лакин бу һәрарәтин, бу мәһәббәтин аиләдә даими олмасыны ушағын сонракы тәрбијәсиндән ајры дүшүнмәк дә мүмкүн дејилдир.

Өлкәмиздә бу мәсәлә тәкчә һәр аиләнин өз гајғысы олмагла галмајыб, ејни заманда партија вә дөвләтимизин чидди марагландығы, јахындан вә даим мәшғул олдуғу вачиб бир проблемдир.

Көнчләримизин, үмумијјәтлә совет адамларынын — һәр бир коммунизм гуручусунун характерини мүәјјән едән әхлаг принсипләри јени нәслә һәлә ушаг јашларындан ашыланыр. Бу чох мүһүм вәзифәнин лајигинчә јеринә јетирилмәсиндә әдәбијјат вә инчәсәнәтин ролу олдугча бөјүкдүр. Совет Иттифагы Коммунист Партијасынын Програмында коммунизм чәмијјәтинин кениш гуручулуғу дөврүндә әдәбијјат вә инчәсәнәтин тәрбијәви ролунун артырылмасы хүсуси гејд олунур.

Коммунист иисамлы нәсил тәрбијәси, һәр шејдән әввәл, коммунизм ишинә сәдагәт, сосиалист Вәтәнинә мәһәббәт, чәмијјәт хејринә вичданла ишләмәк, дүзлүк вә доғручулуг, мә'нәви сафлыг, ичтимаи вә шәхси һәјатда сәдәлик, тәвазөкарлыг кими әхлаги принсипләри мүдафиә етмәји, тәблиғ етмәји нәзәрдә тутур. Бу шәрәфли вәзифәнин лајигинчә јеринә јетирилмәси һәмин мөвзуларын јүксәк сәнәткарлыгла, ушагларын психолокијасына ујғун бир шәкилдә гәләмә алынмасыны тәләб едир.

Һазырда ушаг әдәбијјатымыза бу фикирлә нәзәр салдыгда онун поезија саһәсинин нисбәтән даһа кениш вә мәһсулдар олдуғуну ачыг-ајдын көрүрүк. Ушаг ше'римиз классик әдәбијјатымызын, поетик фолклорумузун һәгигәтән јахшы ән'әнәләрини јашатмаг, давам вә инкишаф етдирмәк игтидарындадыр; бу игтидар өзүнү бир сыра гијмәтли поезија нүмунәләримиздә көстәрмәкдәдир. Балалара һәдијјә верилән ән илһамлы ше'рләримиздә даһи Низаминин һәјати афоризмләрлә зәнкин өвлад нәсиһәтләринин, Фүзулинин өвлад нәсиһәтләри илә јанашы, аллегорик әсәринин, Сабирин, Аббас Сәһһәтин даддлы-дузлу, һамымызын әзбәр билдијимиз өлмәз поетик нүмунәләринин; ушаг әдәбијјатымызда өзүндән сонра мәктәб гојуб кетмиш Абдулла Шаигин зәнкин әдәби ирсинин бу вә ја дикәр дәрәчәдә мүсбәт тә'сирини ашкар дујмаг мүмкүндүр.

Балачалар үчүн јазылан поемаларын, ше'рләрин, алтында биз артыг бу әдәбијјатын ветеранларындан Микајыл Рзагулузадә, Меһди Сејидзадә, Мирварид Дилбази илә јанашы, һәмчинин бу әдәбијјатын әсас ағырлығыны чијинләриндә дујан шаирләримиздән Зејнал Чаббарзадәнин, Тејмур Елчинин, Ханымана Әлибәјлинин, Һикмәт Зијанын; даһа сонракы нәсилдән мәрһум Әли Кәримин, Илјас Тапдығын, Тофиг Маһмудун, Мәстан Әлијевин имзаларыны көрүрүк.

Әсасән бөјүкләр үчүн јазан Рәсул Рза, Әһмәд Чәмил, Осман Сарывәлли, Нигар Рәфибәјли, Мәдинә Күлкүн, Нәби Хәзри, Бәхтијар Ваһабзадә, Новруз Көнчәли, Һүсеји Һүсејнзадә, Адил Бабајев, Нәриман Һәсәнзадә, Хәлил Рза, Сәрдар Әсәд, Фикрәт Садыг вә башгалары азјашлы охучулары јаддан чыхармамыш, онларын һәјатына, арзуларына даир мараглы ше'рләрлә чыхыш етмишләр.

Сон дөврдә ушаглар үчүн јазылан әсәрләрин бир һиссәси Владимир Илич Ленинин анадан олмасынын јүз иллијинә һәср едилмиш; Бөјүк Октјабрын наилијјәтләри, ингилаби кечмишимиз, доғма вәтәнимизин тәбии, мә'нәви сәрвәтләри, халгымызын сүлһ арзусу, мүһарибәјә вә мүһарибә гызышдырычыларына дәрин нифрәти һәмин ше'р вә һекајәләрдә бачарыгла гәләмә алынмышдыр.

Меһди Сејидзадәнин «Бөјүк рәһбәр», Әһмәд Чәмилин «Ленинин бајрағы», Тофиг Маһмудун «Һејкәл» ше'рләриндә; Гылман Илкинин «Һәдијјә», Чәлал Мәммәдовун «Ленин белә демишдир» һекајәләриндә даһи ингилаб рәһбәринин бәшәрә бәхш етдији сәадәтдән, бу һәгигәт гәдәр садә инсана зәһмәткешләрин сонсуз мәһәббәтиндән сөһбәт ачылыр.

Лакин бу күнкү ушаг мәтбуатымызы нәзәрдән кечирдикдә Ленин һаггында јазылан әсәрләрин һәм сајча азлығыны, һәм дә бәдии кејфијјәт е'тибары илә лазыми сәвијјәдә олмадығыны е'тираф етмәлијик. Биздә һәлә дә ән мүгәддәс идеаллары, мөвзулары риторик, үмуми мисраларла, сәтһи сүжетләрлә тәсвирә сых-сых раст кәлирик. Ушагларымыз ағлы кәсәндән бәри бөјүк рәһбәр һаггында ешидир, онун һәјаты, фәалијјәти илә марагланыр, бу барәдә мүмкүн гәдәр чох шеј билмәк истәјирләр. Әдәбијјат балача достларын бу сонсуз марағына чаваб олараг шуар характерли, ушаг зеһнинә, һиссинә ајдын, конкрет, тәзә һеч нә верә билмәјән үмуми сөзләрлә долу јазылардан имтина етмәлидир. Бу нөгсан хүсусилә танынмыш гәләм саһибләримизин әсәрләриндә оланда даһа артыг нараһатлыг доғурур. Чүнки әдәбијјата кәлән јени нәслин һеч дә бүтүн нүмајәндәләри өзләриндән бөјүкләрин јаздыгларына чох да тәнгиди јанашмыр.

Доғрудур, инсан, бир Шәрг мәсәлиндә дејилдији кими, валидејниндән чох, заманәсинә охшајыр. Она көрә дә һәтта танынмыш, көркәмли јазычыларымызын тәк-тәк әсәрләриндә раст кәлдијимиз ајры-ајры нөгсанлар бүтүнлүкдә сағлам, һазырлыглы әдәби көнчлијин инкишафына, әлбәттә, чидди манечилик төрәдә билмәз. Лакин һәр һалда тамамилә тә'сирсиз галачағыны да күман етмәк олмаз. Белә һаллара мисал олараг ушаглар үчүн јазылмыш бир чох көзәл әсәрләрин мүәллифи, көркәмли шаиримиз Зејнал Чаббарзадәнин «Ленин кими!» ше'рини көстәрә биләрик.

Ленин һаггында, онун башчылыг етдији ингилаб һаггында чох вә көзәл јазылмалыдыр. Бу мөвзу шәрәфли олдуғу гәдәр дә мәс'улијјәтлидир.

Бу күнкү ушаг әдәбијјатымыз балача достларымызын сирли аләминә, онларын чох мүрәккәб, ејни заманда чох мараглы психоложи дүнјасына даһа артыг нүфуз едир; ушаг дүнјасыны инчәдән-инчәјә арашдырмаға, өјрәнмәјә вә хејли сәмими, тәбии, аһәнкдар бир дилдә гәләмә алмаға чалышыр. Белә парчалары охујанда бир анлыға өзүнү садәлөвһ, әмдикләри ана сүдү кими саф ушагларын әһатәсиндә һисс едир, хошланыр вә бу тәәссүратдан мәмнун галырсан. Мирварид Дилбазинин «Сүд дишим» ше'риндән алдығымыз тәәссүрат кими.

Сөз јох ки, ушаглар үчүн јазылан һәр бир әсәр тәрбијәви, әхлаги характер дашыјыр; нәтичә е'тибары илә балачалара һансы бир һәрәкәтсә ја мәсләһәт көрүлүр, јахуд көрүлмүр. Даһа доғрусу, һәр бир әсәрин мајасы һансы нәсиһәтамиз фикирдәнсә тутулмалыдыр. Лакин бу тәрбијәвермә, нәсиһәтвермә һеч дә гуру нәсиһәтчилик, јоручу әхлаг дәрси вермәк шәклинә дүшмәмәлидир. Мүәллифин ашыламаг истәдији јүксәк әхлаги кејфијјәтләр әсәрин чанына, ганына һопмалыдыр. Бу мә'нада Ханымана Әлибәјлинин ше'рләри ичәрисиндән кифајәт гәдәр нүмунә көстәрмәк мүмкүндүр. («Бәс сән нечә?», «Нөвбәтчи» вә с.).

Лакин белә нүмунәләрин сајыны, тәәссүф ки, чох да артырмаг мүмкүн дејилдир. Елә Ханымана Әлибәјлинин өзүнүн ше'р вә поемалары ичәрисиндә тәбии ахарлы тәсвир фонунда сүн'и тә'сир бағышлајан, фикри поетик ифадә әвәзинә, бирбаша ифадә едән парчалара тәсадүф етмәк мүмкүндүр. Мәсәлән, онун «Тез дур, тез јат» ше'ри, бу чүр гејри-бәдии, сојуг нәсиһәтләрдән ибарәтдир:

Досту олсан идманын,
Саламат олар чанын.
...Ким севәрсә зәһмәти,
Олар күчү, гүввәти.

Һәмин мәсләһәти биз башга мүәллифләрдән дә ешидирик.

Поетик сөзүн гәдрини билмәк, ону исрафла дејил, өлчүб-бичиб ишләтмәк, јахшы мә'нада «сөз үстүндә әсмәк» бир сыра көркәмли јазычыларымызын көнч мүәллифләрә ашыладығы гијмәтли мәс'улијјәт һиссидир.

Ејни һәссаслығы биз Илјас Тапдығын әксәр ше'рләриндә көрүрүк. О, балачаларын һәјатында мүшаһидә едиб көрдүјү деталлары мә'наландырмағы, даһа доғрусу, һәјати факты поетик факта чевирмәји јахшы бачарыр.

Илјас Тапдығын «Севил күсүб», «Чимназ ојнајыр», «Милисенер әми» вә башга бу кими ше'рләри ушагларын һәјатынын диггәтли мүшаһидә нәтичәсиндә гәләмә алындығы вә фикрин ифадәсинә ујғун интонасија тапылдығы үчүн мүвәффәгијјәтли чыхмышдыр.

Тәәссүф ки, Илјас Тапдыг һәјати мүшаһидәдән доған конкрет бәдии факты мә'наландырмаг, үмумиләшдирмәк вә мәзмуна ујғун интонасијада гәләмә алмаг јолуну бә'зән унудур. Арабир онда конкрет фикрин конкрет ифадәсиндән чох, дајаз сөз ојнатмаг, даһа доғрусу, сөзлә әјләнмәк мејли үстүн кәлир. («Бир евим вар» вә с.).

Ушаг ше'римиздә өзүнү ајдын һисс етдирән бир чәһәт дә онлардакы ширин бир јумордур. Бу чәһәт даһа артыг Һикмәт Зијанын гыса тәмсилләриндә өзүнү көстәрмәкдәдир. Әјрилик, оғурлуг, јалтаглыг, икиүзлүлүк, түфејлилик — бир сөзлә, һәр чүр мә'нәви ејбәчәрлик гыса тәмсилләрин тәнгид һәдәфи олур; шаир чәми бир нечә сәтирлик ше'рдә һәр типи өз дили илә, өз әдасы, өз данышыг тәрзи илә диндирир. Мүәллиф мәнфи гәһрәманларынын сөһбәтинә чох јердә мүдахилә етмир. Бир-ики чүмләлик сөзә саһиб олан бу типләрин әксәр һиссәси характерләрини, дәгиг мүәјјәнләшдирән хәсис, лакин типик деталларла өзләринин дахили вә харичи портретләри барәдә охучуда мүәјјән тәсәввүр јарада билирләр.

Һ. Зијанын «Јәһәр Улаг белиндә», «Корамал достлуғу», «Алма гурду», «Дүзәлмәјән тутугушу», «Мүһафизәкар гијмәкеш» вә башга бу кими тәмсилләриндә фикир вә онун ифадә шәкли ејни дәрәчәдә мүвәффәгијјәтлидир.

Истәр көзәл инсан характеринә хас нәчиб, уча дујғулар; истәр тәбиәтин, Вәтәнин үрәк ачан, доғма мәнзәрәләри, һаглы гүрур һисси доғуран ингилаби кечмишимиз, мө'чүзәләрлә долу бу күнүмүз; истәрсә дә инкишафымыза, ушагларымызын әсил вәтәндаш кими тәрбијәләниб јеткинләшмәсинә мане олан мә'нәви ејбәчәрликләр

Пленум материаллары ихтисарла верилир. Мә'рузә там шәкилдә «Азәрбајчан» журналынын 4-чү нөмрәсиндә чап олуначагдыр.